

מצוות טרום סיני

הַמּוֹלַל יְמוּל לְיָלִיד בֵּיתָךְ וּמִקֵּנֶת פְּסָפֶּדֶ וְהִיִּתָּה בְרִיתִי בְּבִשְׂרְכֶם לְבְרִית עוֹלָם: וְעָרַל זָכָר אֶשֶׁר לֹא יְמוּל אֶת בָּשָׂר עֶרְלָתוֹ וּנְכָרְתָּה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִעֲמִיָּה אֶת בְּרִיתִי הַפֶּר: (בראשית יז יג-יד).¹

ספר החינוך מצוה ב ד"ה לך לך

לך לך יש בה מצות עשה אחת, והיא מצות מילה, שנאמר: "זאת בריתי אשר תשמרו ביני וביניכם ובין זרעך אחרית הימול לכם כל זכר" (בראשית יז י). ונכפלה בסדר אשה כי תזריע דכתיב: "וביום השמיני ימול בשר ערלת" (ויקרא יב ג). והרבה מצות כמו כן נכפלו במקומות הרבה בתורה, וכולן לצורך, כמו שפירשום חכמים זכרונם לברכה.²

פסיקתא דרב כהנא (מנדלבוים) פרשה יב

ר' יודה בר' סימון פתח: "רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כולנה" (משלי לא כט).³ אדם הראשון נצטווה על שש מצוות, ואילו הן: על עבודה זרה ועל ברכת השם ועל הדינים ועל שפיכות דמים ועל גילוי עריות ועל הגזל. וכולהם בפסוק אחד, הדה הוא דכתיב: "ויצו ה' אלהים על האדם לאמר מכל עץ הגן אכל תאכל" (בראשית ב: טז). "ויצו" - זה עבודה זרה, כמה דאת אמרת: "כי הואיל הלך אחרי צו" (הושע ה יא). "הי" - זו ברכת השם, כמה דאת אמרת: "ונוקב שם ה' מות יומת" (ויקרא כד טז). "אלהים" - אילו הדיינין ... "על האדם" - זו שפיכות דמים ... "לאמר" - זה גילוי עריות ... "מכל עץ הגן" - זה הגזל, כמה דאת אמרת: "ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו" (בראשית ב יז).⁴

נח נצטווה על אבר מן החי, שנאמר: "אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו" (בראשית ט ד). אברהם נצטווה על המילה, שנאמר: "ואתה את בריתי תשמור" (בראשית יז ט).⁵ יצחק חניך לשמונת ימים, שנאמר: "וימל אברהם את יצחק בנו בן שמונת ימים" (בראשית כא ד). יעקב על גיד הנשה, שנאמר: "על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה" (בראשית לב לג). יהודה על היבמה, שנאמר: "ויאמר יהודה לאונן בא אל אשת אחיך ויבם אותה" (בראשית לח ח). אבל את בסיני נצטווה תרי"ג מצוות: מאתים וארבעים ושמונה מצוות בעשה ושלוש מאות וששים וחמש מצוות בלא תעשה. מאתים וארבעים ושמונה מצוות בעשה, כנגד מאתים וארבעים ושמונה איברים שיש באדם - כל אבר

¹ ספר בראשית, מכונה בין השאר ספר ישרים או ספר הישר: "מאי ספר הישר? א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן: זה ספר אברהם יצחק ויעקב שנקראו ישרים" (עבודה זרה כה ע"א, רש"י שמואל ב א יח, פסיקתא זוטרא בראשית מט ועוד) ועיקר מטרתו היא לספר את "תולדות כל הדורות הראשונים ... והתורה לכלול הסיפורים מתחילת בראשית, כי הוא מורה אנשים בדרך בענין האמונה" (פתיחתה למירושו לספר בראשית) ולהציג לפנינו את "שיחתן של עבדי בתי אבות" שהיא "יפה מתורתן של בנים" (בראשית רבה ס ח). ראה דברינו [מעשה אבות סימן לבנים](#) בפרשת חיי שרה וכן דברינו [ספר הישר](#) בפרשת ויחי. והנה לנו בספר בראשית מצווה בלשון וסגנון המוכרים לנו מספרים אחרים בחומש: "וידבר אתו אלהים לאמר". מצווה שציווי ואזהרת עונש בצידה וכריתת ברית שהם מאפיינים מובהקים של מצוות ממעמד סיני ואילך ואין זו המצווה הראשונה. כבר קדמה לה מצוות פרו ורבו בפרשת בראשית (וחזרה ונשנתה בפרשת נח). ועל כל ברצוננו לדון הפעם: מצוות טרום או טרם סיני. מה משמעות הדבר? מה בא זה ללמדנו? איך כל זה מתקשר עם מתן המצוות בסיני?

² ספר החינוך המונה את סדר המצוות לפי סדר הפרשיות שבתורה, ממקם את מצוות מילה בפרשתנו, אבל הוא מזכיר גם את הציווי החוזר בפרשת תזריע: "ונכפלה בסדר אישה כי תזריע". כאן, לפני מתן תורה במעמד הר סיני וכאן לאחריו. ובספר המצוות לרמב"ם הוא מגדיר את מצוות מילה כך: "המצוה הרט"ו היא שצונו למול את הבן והוא אמרו יתעלה לאברהם (ס"פ לך) הימול לכם כל זכר. וכתוב בתורה שהוא בכרת מי שמבטל מצוות עשה זו והוא אמרו (שם) וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו ונכרתה ...". הרמב"ם מביא כאן רק את הציווי בפרשתנו, כולל העונש של כרת על אי קיום המצווה (יש רק שתי מצוות עשה בתורה שאי קיומם הוא בעונש כרת: מילה וקרבת פסח). וכבר הרחבנו במצוות מילה בדברינו [וביום השמיני ימול](#) בפרשת תזריע.

³ למדרש שלהלן יש מקבילה ברורה בשיר השירים רבה פרשה א (סימן טז דונסקי, סימן ה וילנא) על הפסוק: "ישקני מנשיקות פיהו" ובהקשר של מעמד הר סיני. ושם נמצא המשל היפה על המלך שמזג לכל אורח כוס יין וכשהגיע הבן, מסר לו את המרתף כולו. מדרש זה הבאנו בדברינו [חדשים גם ישנים](#) בשבת המועד פסח, מגילת שיר השירים. דברינו כאן מצוות טרום סיני ודברינו שם: חדשים גם ישנים משלימים זה את זה.

⁴ לגבי החלוקה המדויקת כמה מצוות נצטווה אדם הראשון, ובהתאם לכך כמה מצוות נוספו לנח, יש מספר שיטות. זו שכאן "מעמיסה" על אדם הראשון שש מצוות ואי לכך, כפי שנראה בהמשך, לנח נוספה מצווה אחת: אבר מן החי. לעומתה יש שיטות אחרות המבטאות חלוקה שונה בין אדם הראשון לנח, לפני ואחרי המבול. ראה מסכת סנהדרין דף נו ע"ב: "דתנא דבי מנשה: שבע מצוות נצטוו בני נח: עבודה זרה, וגילוי עריות, ושפיכות דמים, גזל, ואבר מן החי, סירוס, וכלאים. רבי יהודה אומר: אדם הראשון לא נצטווה אלא על עבודה זרה בלבד, שנאמר: ויצו ה' אלהים על האדם. רבי יהודה בן בתירה אומר: אף על ברכת השם, ויש אומרים: אף על הדינים". כך או כך, הרעיון הבסיסי הוא שיש המשכיות והתפתחות. המצוות, בכמות ובמהות אלה או אחרות, מלוות את התפתחות האנושות לאורך ההיסטוריה, החל מאדם הראשון. וכלה? היכן מתכנסת שרשת זו?

⁵ וחז"ל מוסיפים לאברהם גם מצוות שהן בגדר גמילות חסדים, כגון ביקור חולים. ראה כל המדרשים על הפסוק: "כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו ואת אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט" (בראשית יח יט), כגון: כתובות ח ע"ב - נחום אבליים, סנהדרין נו ע"ב - דינים, בראשית רבה מט ד - ביקור חולים, בראשית רבה סא א - לימוד תורה ועוד ועוד.

ואבר אומר לאדם: בבקשה ממך עשה בי את המצוה הזאת. ושלוש מאות וששים וחמש מצוות בלא תעשה, כנגד ימות החמה - כל יום ויום אומר לאדם: בבקשה ממך, אל תעש בי את העבירה הזאת.⁶

רמב"ם הלכות מלכים פרק ט הלכה א

על ששה דברים נצטווה אדם הראשון: על עבודה זרה, ועל ברכת השם, ועל שפיכות דמים, ועל גילוי עריות, ועל הגזל, ועל הדינים. אע"פ שכולן הן קבלה בידינו ממש רבינו, והדעת נוטה להן, מכלל דברי תורה יראה שעל אלו נצטווה.⁷ הוסיף לנח אבר מן החי, שנאמר: "אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו". נמצאו שבע מצוות. וכן היה הדבר בכל העולם עד אברהם. בא אברהם ונצטווה יתר על אלו במילה. והוא התפלל שחרית. ויצחק הפריש מעשר והוסיף תפילה אחרת לפנות היום.⁸ ויעקב הוסיף גיד הנשה והתפלל ערבית. ובמצרים נצטווה עמרם במצוות יתירות.⁹ עד שבא משה רבינו ונשלמה תורה על ידו.¹⁰

פירוש המשניות לרמב"ם, חולין פרק ז משנה ו (סוף הפרק)

ושים לבך על העיקר הגדול הנכלל במשנה הזאת,¹¹ והוא מה שאמר: מסיני נאסר. לפי שאתה הראית לדעת שכל מה שאנו מרחיקים או עושים היום, אין אנו עושים אלא במצוות משה רבינו ע"ה... כגון זה שאין אנו אוכלים אבר מן החי, אינו מפני שהקב"ה אסרו אותו לנח, אלא לפי שמשה אסר עלינו אבר מן החי במה שצוה בסיני... וכמו כן, אין אנו מלים מפני שאברהם אבינו ע"ה מל עצמו ואנשי ביתו, אלא מפני שהקב"ה צוה אותנו ע"י משה רבינו שנמול, כמו שמל אברהם אבינו ע"ה. וכן גיד הנשה, אין אנו הולכים אחר איסור יעקב אבינו, אלא מצוות משה רבינו ע"ה. הלוא תראה מה שאמרו: תרי"ג מצוות נאמרו לו למשה מסיני, וכל אלה מכלל המצוות.¹²

⁶ ובשיר השירים רבה פרשה א סימן כ על הפסוק: "לריח שמניך טובים" באה דרשה זו בסיכום ובקצרה: "ר' ינאי בריה דר' שמעון: כל השירים שאמרו לפניך האבות ריחות היו, אבל אנו שמן תורק שמך, כאדם שמריק מכלי לכלי חבירו. כל המצוות שעשו לפניך האבות ריחות היו, אבל אנו שמן תורק שמך, מאתים וארבעים ושמונה [ר"מח] מצוות עשה, ושלוש מאות וששים וחמש [שס"ה] מצוות לא תעשה". ראה המשך המדרש שם שדן בשבח חכמי הדור: רבי אליעזר ור' יהושע ור' עקיבא והתורה שלמדו ולימדו וכבר הארכנו לדון בעניין זה - דורות ראשונים מול אחרונים - בדברינו [חדשים גם ישנים](#) בשבת המועד פסח, מגילת שיר השירים.

⁷ קטע זה בדברי הרמב"ם: "אע"פ שכולן הן קבלה בידינו ממש רבינו, והדעת נוטה להן, מכלל דברי תורה יראה שעל אלו נצטווה" לא זכינו להבינו ולא מצאנו גם מפרשים המבארים אותו. נראה כאילו הרמב"ם מדגיש שהיה כאן ציווי ברור לאדם הראשון, מעין מתן תורה בזעיר אנפין, למרות שאלה מצוות שאח"כ משה מצטווה עליהם בברור ולמרות שניתן להבינן בשכל (מצוות שכליות). והמאיר עינינו בדברי רמב"ם אלה יבורך בכל מילי דמיטב.

⁸ ואם אנחנו מוסיפים מצוות עפ"י מסורת חז"ל ולא רק על בסיס פסוקי המקרא כמו במדרש פסיקתא הקודם, הנה עוד מצווה שיעקב חידש - השבת. ראה בראשית רבה עט ו: "ויחן את פני העיר - נכנס בערב שבת עם דמדומי חמה וקבע תחומים מבעוד יום. זאת אומרת ששמר יעקב את השבת קודם שתינתן.

⁹ תוספת זו של מצוות שעמרם, אבי משה, הצטווה היא חידוש של הרמב"ם. וכבר העירו נושאי כליו (כסף משנה, הרדב"ז) שאין מקור לדברים אלה והם חידוש של הרמב"ם. ראה שמות רבה א יג שאדרבא, עמרם ניסה לבטל את המצווה הראשונה בתורה: פרו ורבו, עקב קושי השעבוד, עד שבאה מרים בתו ונזפה בו: "גזרתך קשה משל פרעה".

¹⁰ הרמב"ם מוסיף כאן מצוות שלא כתובות בתורה שמסורת חז"ל מייחסת אותם לאבות ולספר בראשית לפני מעמד הר סיני. ראה דברינו [תפילות אבות תקנום](#) בפרשת וירא. אמנם, כשאנו קוראים בפרקי אבות: "משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע ויהושע לזקנים וזקנים לנביאים וכו'" אנו מקבלים את הרושם ששרשרת המסורת מתחילה במשה - במעמד הר סיני. כך גם בהקדמת הרמב"ם לספרו היד החזקה. גם הדעה שהתורה קדמה לבריאת העולם אלפיים שנה (בראשית רבה ח ב) אינה סותרת. הייתה התורה כספר חתום וחתומה נתנה למשה בסיני (ראה גיטין ס ע"א). הרצף המחייב הוא מסיני, אבל דברי הרמב"ם כאן, והפסיקתא לעיל, מדברים בברור על מסורת והתפתחות שקדמו לסיני. ראה (שוב) פירוש רמב"ן בפתחה לפירושו לספר בראשית: "משה כתב הספר הזה עם התורה כולה מפיו של הקב"ה, והקורב שכתב זה בהר סיני...". התייעוד של ספר בראשית, כולל הסיפור על המצוות שקדמו למעמד הר סיני, נעשה אף הוא כחלק ממעמד הר סיני. אבל עדיין מה מסופר לנו שם? שמאדם הראשון דרך נח והאבות הולכות ונוספות מצוות הן לבני נח והן לבני אברהם יצחק ויעקב. ראה עוד דברי הרמב"ם בהלכות עבודת כוכבים פרק א הלכה ג בנושא התפתחות איסור עבודה זרה ובהבדל בין אברהם למשה בעניין זה. אברהם מבין מדעתו ואפילו מחבר ספרים בנושא, אבל ההלכה היא ממש. ועל מגמה התפתחותית זו מקשה פירוש לחם משנה על הרמב"ם (הלכות מלכים פרק ט הלכה א) מהגמרא ביומא כח הקובעת אלהות קיימו את התורה כולה. וכבר דנו בנושא זה בפרשת תולדות בדברינו [קיימו האבות את התורה](#).

¹¹ המשנה אליה מתייחס הרמב"ם דנה אם איסור גיד הנשה נוגה רק בבהמה טהורה המותרת באכילה או גם בבהמה טמאה, שהרי איסור גיד הנשה קדם לאיסור בהמות כשרות או אסורות באכילה (שמופיע לראשונה בספר ויקרא פרשת שמייני). ואלה דברי המשנה שם: "נוהג בטהורה ואינו נוגה בטמאה. רבי יהודה אומר: אף בטמאה. אמר רבי יהודה: והלא מבני יעקב נאסר גיד הנשה ועדיין בהמה טמאה מותרת לה! אמרו לו: בסיני נאמר, אלא שנכתב במקומו". התשובה לר' יהודה שאוסר גיד הנשה בכל בהמה מכל סוג בשל קדמות איסור גיד הנשה ואזכורו בספר בראשית, היא שבסיני נקבע האיסור, "אלא שנכתב במקומו" - במקורו ההיסטורי שזו גם הסיבה מדוע נאסר גיד הנשה. ראה הדיון על משנה זו בגמרא חולין קא ע"ב: "תניא, אמרו לו לר' יהודה: וכי נאמר על כן לא יאכלו בני יעקב? והלא לא נאמר אלא בני ישראל, ולא נקראו בני ישראל עד סיני! אלא, בסיני נאמר, אלא שנכתב במקומו לידע מאיזה טעם נאסר להם. ... אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי: מההיא שעתא ליתסר! אמר ליה: וכי תורה פעמים פעמים ניתנה? ההוא שעתא - לאו שעת מעשה הואי ולא שעת מתן תורה הואי". ראה פירוש ברטנורא (וקהתי) למשנה זו שמרחיב גם למצוות מילה שניתנה לאברהם וחוזרת בפרשת תזריע ומקשר את כל העניין עם האמירה של ר' יצחק: לא הייתה התורה צריכה להתחיל אלא בחודש הזה לכם.

¹² כיצד מסתדרים דברי רמב"ם קטגוריים אלה באשר לתוקפו של מעמד סיני עם דבריו הנ"ל בהלכות מלכים ובספר המצוות מצוות מילה, כולל עונש שזכר רק בספר בראשית (ראה הערה 2)? ומה עם הברכה: "אשר קדשנו במצוותיו וצונו להכניסו בבריתו של עמ' 2 מתוך 6

תלמוד ירושלמי מועד קטן פרק ג הלכה ה

מניין לאבל מן התורה שבעה? "ויעש לאביו אבל שבעת ימים" (בראשית נ ז).¹³ ולמידן דבר קודם למתן תורה? רבי יעקב בר אחא בשם רבי זעורה: שמע לה מן הדא: "ופתח אוהל מועד תשבו יומם ולילה שבעת ימים ושמרתם את משמרת משכן ה' " (ויקרא ח לה)¹⁴ - כשם ששימר הקב"ה על עולמו שבעה, כך אתם שמרו על אחיכם שבעה. ומניין ששימר הקב"ה על עולמו שבעה? "ויהי לשבעת הימים ומי המבול היו על הארץ" (בראשית ז י). ומתאבלין קודם שימות המת? אלא בשר ודם שאינו יודע מה עתיד להיות, אינו מתאבל עד שימות המת. אבל הקב"ה שהוא יודע מה עתיד להיות, שיימר על עולמו תחילה.¹⁵

רש"י בראשית פרק ז פסוק ב

מכל הבהמה הטהורה תקח לך - העתידה להיות טהורה לישראל, למדנו שלמדנו נח תורה.¹⁶

בראשית רבה מה ג, פרשת לך לך

"ותקח שרי אשת אברם את הגר המצרית שפחתי מקץ עשר שנים לשבת אברם בארץ כנען ותתן אתה לאברם אישה לו לאשה" (בראשית טז ג). רבי אמי בשם ריש לקיש: מנין תנינן: נשא אשה ושהה עמה יי שנים ולא ילדה אינו רשאי ליבטל מפריה ורביה אלא יוציא וישא אשה אחרת? מהכא: "מקץ עשר שנים לשבת אברם בארץ כנען וכו'".¹⁷

בכור שור בראשית מד י

"גם עתה כדבריתם כן הוא": כלומר: אם כן הדין כמו שאתם אומרים,¹⁸ איני רוצה להחמיר עליכם כל כך, אלא: אשר ימצא אתו יהיה לי עבד: לבעל הגניבה, כמו שאמר למעלה: "לקחת אותנו לעבדים". אבל כשנתנה תורה

אברהם אבינו? יאמרו כל מתרצי הרמב"ם: אין הכי נמי, מהות המצווה ושורשיה (כלשון ספר החינוך) ניתנו כבר לאברהם. וכך גם עם מצוות ספר בראשית ושמות שנזכרות לפני מעמד הר סיני. אבל התוקף המחייב הוא רק ממעמד הר סיני. ונשאיר לשואבי המים, בפרט למתמחים בסתירות לכאורה ברמב"ם, להריץ לנו את אגרותיהם בנושא זה, כולל מי שכבר דנו ותיצרו דברי רמב"ם אלה. והמאירים עינינו יבורכו!!

¹³ מדובר במות יעקב ובאבל שעשה יוסף לאביו.

¹⁴ זה הציווי של משה לאהרון, לאלעזר ואיתמר כיצד להתנהג אחרי מות נדב ואביהוא, איך לאזן בין הצער האישי וחובות המקדש והכהונה.

¹⁵ לפני שניפרד מספר בראשית, נראה עוד ניסיון ללמוד מצווה מהאבות, קודם מתן תורה. והפעם מצוות שבעת ימי האבל שלומדים מהאבל שעשה יוסף ליעקב אביו בסוף פרשת ויחי. הירושלמי דוחה הצעה זו בטענה: לומדים דבר קודם למתן תורה? שזה חיזוק רב לשיטתו של הרמב"ם בפירוש המשניות שתוקף המצוות כולן הוא רק ממעמד הר סיני. אך שים לב איך ממשכה הסוגיה בדברי רבי יעקב בר אחא שמציע ללמוד את המנהג של אבל שבעת ימים מהמבול! וממי למדנו? מהקב"ה בכבודו ובעצמו שהתאבל על אובדן העולם שברא. אז מה עשינו? דחינו את יוסף ויעקב וקבלנו את הקב"ה בכבודו ובעצמו! דחינו את סוף ספר בראשית, את יעקב ובניו, וקבלנו את תחילת ספר בראשית, את דור המבול, עוד לפני האבות! (ראה גם את שם ועבר שמקיימים דיני לוויית המת הן בקבורתה של שרה והן בקבורתה של אברהם, ראה דברינו [שם ועבר - אבות אבותינו](#) בפרשת נח). כך או כך, נראה שדרשת הירושלמי לעיל מציגה את השילוב של הלכה ואגדה, את התוקף הנורמטיבי והמחייב של המצוות (הר סיני) מול ההתפתחות האנושית הטבעית של קבלת נהגים והליכות עולם עוד לפני מעמד הר סיני. אפשר שדואליות זו גם תפטר גם את הסתירה לכאורה שבדברי הרמב"ם לעיל.

¹⁶ עוד אחד לפני שניפרד מספר בראשית. מה פירוש בהמות או חיות טהורות וטמאות בפרשת נח ובסיפור התיבה? האם אלה עפ"י ההגדרה של התורה בפרשת מאכלות אסורים: ויקרא פרק יא ודברים פרק יד (ראה גם ויקרא כ כה ובמשתמע גם בפרשות הקרבנות). עפ"י מדרש אגדה (בובר) על הפסוק התשובה היא: לא. כאם מדובר בחיות ובהמות שלא חטאו בהשחתת מינן: "מכל הבהמה הטהורה - שהיתה טהורה מזימה .... ומן הבהמה אשר לא טהורה היא - מזימה שבא על שאינו מינו שנים איש ואשתו". ראה דברינו בפרשת נח אם אדם חטא בהמה במה חטאה? אבל רש"י מקשר את בעלי החיים הטהורים והטמאים של תיבת נח עם איסורי בעלי חיים וטמאים שבציווי התורה כנ"ל. כך נראה גם ממדרש בראשית רבה לב ד, פרקי דרבי אליעזר כג, פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) על הפסוק ועוד. ראה גם הסברו של ר' עובדיה מברטנורא (עמר נקא) שמסביר את פירוש רש"י לאור דברי הגמרא בזבחים קטז ע"א (סנהדרין קח ע"ב) שהתיבה הייתה 'קולטת' מי עבר עבירה ומי לא, ומסכם: "לענין זה הוצרכה קליטת התיבה. אבל טומאה וטהרה דאיסורי מאכלות מן התורה ידע אותן והבחין ביניהם שלמדנו תורה כדפירש רש"י". האם נוכל לכלול גם עניין זה במסגרת מצוות טרום סיני? נראה שברמה העקרונית - כן, אך לא בתוקף ההלכתי כפי שהסברנו בשיטת הרמב"ם בהערה 10 לעיל.

¹⁷ קשה עלינו הפרידה מספר בראשית אבל אפשר שכאן כבר הגזמנו קצת ואין המובאה מאברהם ושרה אלא אסמכתא בלבד. אבל כיוון שנזקקנו לנושא זה, שים לב להבדל "הדק" בין מדרש בראשית רבה ובין המשנה שהוא מתייחס אליה, היא משנה ו בפרק ו במסכת יבמות: "לא יבטל אדם מפריה ורביה ... נשא אשה ושהה עמה עשר שנים ולא ילדה אינו רשאי ליבטל וכו'", שם משמע שלא מדובר בגירוש האשה הראשונה אלא בלקיחת אשה נוספת שהרי בתורה מותר ריבוי נשים. וכך גם עושים שרה ואברהם! אבל גרסת בראשית רבה נתמכת גם בסיפור על האיש והאשה שלא נולדו להם ילדים ובאו לפני ר' שמעון בן יוחאי וזה אמר להם: "כשם שנזדווגתם זה לזה במאכל ובמשתה כך אין אתם מתפרשים אלא מתוך מאכל ומשתה" וזכו לפרי בטן (שיר השירים רבה א ב, "נגילה ונשמחה בך"). האם נוכל להוכיח ממדרשים אלה שכבר בזמנם לא נהגו ריבוי נשים? נחזור לנושא שלנו אחרי שהפלגנו קצת לשבילים צדדיים.

¹⁸ שכולכם תהיו לעבדים, כמו שהאחים הציעו.

נתחדש הדין שישלם כפל אם יוכל לשלם, אבל: "אם אין לו ונמכר בגניבתו" לעבד. "ואתם תהיו נקיים": כי שמא לא פשעתם אתם בדבר, ומספק לא תהיו עבדים.¹⁹

מסכת סנהדרין דף נו ע"ב

והתניא: עשר מצוות נצטוו ישראל במרה, שבע שקיבלו עליהן בני נח, והוסיפו עליהן: דינין ושבת וכיבוד אב ואם. דינין – דכתיב: "שם שם לו חוק ומשפט". שבת וכיבוד אב ואם – דכתיב: "כאשר צוך ה' אלהיך" (דברים ה יא טז), ואמר רב יהודה: "כאשר צוך" – במרה.²⁰

רמב"ן שמות טו כה

... ועל דרך הפשט, כאשר החלו לבוא במדבר הגדול והנורא ... שם להם ... מנהגים אשר ינהגו בהם עד בואם אל ארץ נושבת. כי המנהג יקרא "חוק" ... ויקרא "משפט" בהיותו משוער כהוגן ... ומשפטים, שיחיו בהם: לאהוב איש את רעהו, ולהתנהג בעצת הזקנים, והצנע לכת באהליהם בענין הנשים והילדים, ושינהגו שלום עם הבאים במחנה למכור להם דבר, ותוכחות מוסר, שלא יהיו כמחנות השוללים אשר יעשו כל תועבה ולא יתבוששו, וכענין שצוה בתורה (דברים כג י) "כי תצא מחנה על אויביך ונשמרת מכל דבר רע".²¹

מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי פרק יב פסוק (ב) החדש

"החודש הזה לכם" – לא מנו בו אבות הראשונים.²² יכול לא מנו בו אבות הראשונים שהרי לא ניתנה תורה בימיהם, אבל משניתנה תורה ואילך יהו באי בראשית מונין בו:²³ תלמוד לומר: "לכם" – אתם מונין בו ואין באי בראשית מונין בו.²⁴

רש"י שמות פרק כד פסוק ד

ויכתוב משה – מבראשית ועד מתן תורה, וכתב מצוות שנצטוו במרה: וישכם בבוקר – בחמישה בסיון.²⁵

¹⁹ כאן לפנינו מקרה מעניין של דין שהיה מקובל גם בעולם הכללי ובתקופת האבות שגנב נמכר כעבד, אך מאוחר יותר תבוא התורה שתינתן לבנים ותענדן אותו שאם יש לו כסף הוא יכול לשם כולל קנס כפל ולהימנע מעבדות. דין תשלומי כפל בתורה הוא שחרור מהדין הקדום של "נמכר בגנתו", שגנב הופך לעבד. הדין המקורי ישאר נמוכן אם אין לו כסף. נראה שיש כאן חידוש גדול בדין גניבה וקנס כפל. האם יכול עבד עברי להיגאל כספית במהלך שנות עבדותו?

²⁰ הפסיקתא והרמב"ם מנו בשרשרת המצוות רק את אלה שבספר בראשית. אבל יש גם בספר שמות מצוות טרום סיני. בין יציאת מצרים (כולל) ומעמד הר סיני נוספות מצוות רבות: פסח (כולל הציווי כבר שם על פסח דורות, שמות יב כד-כה), מצוות בכור ופטר חמור, תפילין, ואם ניקח את כל השיטות והמפרשים על מצוות מרה נגיע גם לפרה אדומה, דיני קנסות וחבלות ועוד. התורה נוקטת בעשרת הדברות בלשון "כאשר צוך", משמע שהיו ציוויים שקדמו למעמד הר סיני. שים לב שהפסוק "כאשר ציווך" הוא בדברות של פרשת ואתחנן בספר דברים, אחרי מתן תורה, אך המדרש לא מפנה אל עשרת הדברות של פרשת שמות, לא אל "כבד את אביך ואת אמך" של פרשת יתרו, אלא אל מצוות שניתנו במרה, בפרשת בשלח!

²¹ רמב"ן, בניגוד לרש"י ולמדרשים, סבור שמצוות שנצטוו במרה היו בתחום "דרך ארץ": הנהגות בני אדם ויישוב המדינות. ראה איך בהמשך דבריו שם הוא קושר את הנושא גם עם ספר יהושע: "וכן ביהושע נאמר: ויכרות יהושע ברית לעם ביום ההוא וישם לו חוק ומשפט בשכם (יהושע כד כה). אינם חוקי התורה והמשפטים, אבל הנהגות ויישוב המדינות, כגון תנאים שהתנה יהושע שהזכירו חכמים (בבא קמא פ ב), וכיוצא בהם". רמב"ן לשיטתו, מתחילת ספר שמות, דרך "קדושים תהיו" ועד תקנות יהושע! סדרי מדינה ותקנות הציווי "עוטפים" את דיני התורה משני עבריה. וכבר הקדשנו לנושא זה כאמור את דברינו [מצוות שנצטוו במרה](#) בפרשה זו בשנה האחרת ולא נכפול ונאריך כאן.

²² האבות, וכל אנשי העולם בתקופת ספר בראשית, כל "באי בראשית", לא מנו את החודשים לפי ניסן (אלא לפי תשרי).

²³ וכמו שבני האבות, הם בני ישראל, מונים כעת לפי ניסן ולא לפי תשרי, ככה יתחילו כל שאר בניהם של "באי בראשית" לנהוג?

²⁴ פרק יב בשמות, "החודש הזה לכם", הוא קו פרשת המים. משם ואילך מתחיל בעצם תהליך מעמד הר סיני – ייחוד עם ישראל במצוות שמציינות אותו (מדרש תנאים לדברים יא ז). אינו דומה ספר בראשית בענין זה לספר שמות, ובתוך ספר שמות, לפני ואחרי "החודש הזה לכם". (ראה שוב הרמב"ם בהלכות מלכים לעיל על המצוות היתירות שנוספו לעמרם, אביו של משה (!) במצרים). שים לב איך במדרש הזה האבות מכוונים "באי בראשית"! ואנו חוזרים שוב ושוב לרש"י הראשון על התורה: "אמר רבי יצחק: לא היה צריך להתחיל [את] התורה אלא (שמות יב ב) מהחודש הזה לכם, שהיא מצוה ראשונה שנצטוו [בה] ישראל, ומה טעם פתח בבראשית? משום (תהלים קיא ו) כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים". רש"י כאילו מצטרף למכילתא דרשב"י ולרמב"ם בפירוש המשניות. רש"י מעלה את האפשרות ללכת ישירות למצוות המייחדות את עם ישראל ולדלג לא רק על סיפורי בראשית, אלא גם על מצוות ספר בראשית! ואם כך, אז התשובה "מה טעם פתח בבראשית"? היא: משום שספר בראשית מכיל מצוות! לא רק לשיטת הפסיקתא והרמב"ם בהלכות מלכים שרואות במצוות אלה התחלת השרשרת, אלא אפילו לדברי הרמב"ם בפירוש המשניות שהתוקף הוא מסיני ומשם מתחילה השרשרת המחייבת, עדיין את פרטי מצוות מילה והלכותיה לומדים מפרשת השבוע שלנו! ראה דבריו שם: "שהקב"ה צוה אותנו ע"י משה רבינו שנמול, כמו שמל אברהם אבינו ע"ה", וכן שוב את דבריו בספר המצוות (שהבאנו בהערה 2 לעיל).

²⁵ בסוף פרשת משפטים, שמות פרק כד, מתואר טקס כריתת הברית וכתובת ספר הברית. כבר הרחבנו בנושא זה בדברינו [אימתי אמרו נעשה ונשמע](#) – במחלוקת רש"י ורמב"ן, אם פרשה זו אירעה אחרי מעמד הר סיני, כסדר הכתוב בתורה, ואז אין לה עניין לנושא שלנו – זו שיטת רמב"ן. אך לשיטת רש"י (והמדרשים), פרשה זו נאמרה לפני מעמד הר סיני (פרק כד בספר שמות מועתק לפני או לתוך פרק יט), יש לפרשה זו עניין רב לנושא שלנו. ערב מתן תורה, כורת הקב"ה ברית על כל המצוות שניתנו לפני מעמד הר סיני וממילא נותן להם תוקף רב! כאילו הם מצטרפות כעת למעמד הר סיני. ראה בדומה לרש"י מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי על הפסוק: "ויכתוב משה את כל דברי ה' – אלו דברים שקדמו למתן תורה". וכך הוא במכילתא דרבי ישמעאל יתרו – מסכתא דבחדש פרשה ג עמ' 4 מתוך 6

שמות פרק יח

וַיְהִי מִמִּתְחַרְתִּי וַיִּשָּׁב מִנְּשָׂה לְשֹׁפֵט אֶת הָעָם וַיַּעֲמֵד הָעָם עַל מִנְּשָׁה מִן הַבְּקָר עַד הָעֶרֶב: וַיֵּרָא חֲתָן מִנְּשָׂה אֶת כָּל אֲשֶׁר הָיָה עִשָׂה לָעָם וַיֹּאמֶר מַה הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה לָעָם מִדּוּעַ אַתָּה יוֹשֵׁב לְבַדְּךָ וְכָל הָעָם נֹצֵב עֲלֶיךָ מִן בְּקָר עַד עֶרֶב: ... עַתָּה שְׁמַע בְּקִלִּי אֵינִי עֹמֵד וַיְהִי אֱלֹהִים עִמָּךְ הֲיִי אַתָּה לָעָם מוֹלֵה אֱלֹהִים וְהִבְאֵת אַתָּה אֶת הַדְּבָרִים אֵל הָאֱלֹהִים: וְהִזְרַחְתָּ אֶתְהֶם אֶת הַחֻקִּים וְאֶת הַתּוֹרָה וְהוֹדַעְתָּ לָהֶם אֶת הַדָּרֶךְ: וְלָכוּ בָּהּ וְאֶת הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן: ²⁶

ר' עובדיה מברטנורא (עמר נקא) בראשית פרק א פסוק א

בראשית ברא וכו' - אמר ר' יצחק: לא היה צריך להתחיל את התורה אלא מהחודש הזה לכם שהיא מצוה ראשונה שנצטוו בה ישראל. קשה, איך אמר שמצוות החודש היא ראשונה, והרי קודם זה יש המילה וגיד הנשה שנצטוו קודם לכן? יש לומר שכל המצוות כולן נאמרו למשה רבינו ע"ה, ומילה וגיד הנשה אעפ"י שנכתבו באברהם ויעקב, אפילו הכי נאמרו למשה בכלל שאר התורה. ואם היתה התורה מתחלת מהחודש הזה לכם, היה כותב אותם בתורה, שהרי נאמרו למשה. דסבר ליה כמאן דאמר: גיד הנשה לא ניתן עד סיני, אלא שנכתב במקומו. ²⁷ וגם מילה נכתבה בפרשת תזריע, אבל עתה שהתחיל התורה מבראשית כותב במקומו. ²⁸

אוצר המדרשים (אייזנשטיין) עמוד תפו

"ויבוא משה ויקרא לזקני העם" (שמות יט ז). ²⁹ אמר להם: רצונכם לקבל התורה? אמרו: מה כתוב בה? אמר להם: עשרת הדברים. אמרו לו: כבר קיימו אבותינו: "אנכי ולא יהיה לך" - קיים יעקב, שנאמר: "והיה ה' לי לאלהים", וכתוב: "הסירו את אלוהי הנכר אשר בתוכם" (בראשית לה ב). "לא תשא וזכור" - קיים יוסף "וטבוח טבח". "כבד את אביך" - קיים יצחק שהושיט צווארו לשחיטה. "לא תרצח" - קיים יהודה, שאמר: "מה בצע כי נהרוג את אחינו". "לא תנאף" - קיים יוסף. "לא תגנוב" - קיימו כל השבטים. "לא תענה" - קיים יהודה, שנאמר: "ויכר יהודה" (בראשית לח כו). "לא תחמוד" - קיים אברהם, שנאמר: "אם מחוט ועד שרוך נעלי" (בראשית יד כג). ויענו כולם בפה אחד: אבותינו קיימו התורה ואנחנו לא נקיים? ³⁰

ד"ה ויקח ספר: "ויקח ספר הברית ויקרא באזני העם. אבל לא שמענו מהיכן קרא באזניהם. רבי יוסי בר' יהודה אומר: מתחילת בראשית ועד כאן; רבי אומר: מצוות שנצטווה אדם הראשון ומצוות שנצטוו בני נח ומצוות שנצטוו במצרים ובמרה ושאר כל המצוות כולן". וכך גם במדרש הגדול ובמדרשים אחרים. ראה דברינו תורה תומה או מגילה מגילה ניתנה בפרשת משפטים. ²⁶ מצווה נוספת טרום סיני היא כל פרשת מינוי הדיינים, שאמנם נזכרת שוב בתורה בפרשת שופטים (ובפרשת ואתחנן), אבל מקורה הראשון כאן והלכות רבות נלמדות מפרשה זו. לא רק בסדרי דין, אלא גם בלפנים משורת הדין כמו דרשת המכילתא: "והודעת להם את הדרך ילכו בה - זה תלמוד תורה; ואת המעשה אשר יעשו - זה מעשה הטוב, דברי ר' יהושע; ר' אלעזר המודעי אומר: והודעת להם - הודע להם בית חייהם; את הדרך - זה בקור חולים; ילכו - זו קבורת מתים; בה - זו גמילות חסדים; ואת המעשה - זו שורת הדין; אשר יעשו - זה לפנים משורת הדין". כאן, מתהפכות היוצרות בין רש"י לרמב"ן, כאשר רש"י מעמיד פרשה זו לאחר מתן תורה, אבל רמב"ן ואחרים מקיימים אותה במקומה לפני מעמד הר סיני. ורשב"ם שמהסס אם לפני או אחרי, קובע בפשוט: "דיני ממונות היה להם מעולם". ראה אגב מחלוקת הרמב"ם ורמב"ן בספר המצוות, שורש א ו-ב, איך למנות מצוות אלה שנלמדות מדברי יתרו: "והודעת להם את הדרך ילכו בה". וכבר הרחבנו בנושא זה בדברינו [פרשת מינוי הדיינים](#) בפרשת יתרו ולא נאריך כאן.

²⁷ שיטת ר' יהודה במשנה חולין ובגמרא חולין שהבאנו בהערה 10 לעיל על דברי הרמב"ם בפירושו למשנה. ²⁸ בהמשך להערה 10 ולמכילתא דרשב"י לעיל, אנחנו עושים 'עצירה קטנה' במוטיב "לא הייתה התורה צריכה להתחיל אלא בחודש הזה לכם". מוטיב שאגב איננו חידוש של רש"י (שעליו מעיר ברטנורא בפירושו לתורה), אלא נזכר כבר במדרשי חז"ל: שיר השירים רבה ותנחומא, כפי שהראינו בדברינו [רש"י הראשון על התורה](#). על פי מוטיב זה, באפשרות הרעיונית (בהווה אמניא) שאכן תתחיל התורה בפרק יב בספר שמות, במצוות "החודש הזה לכם", מה היה קורה עם כל המצוות שנאמרו לאבות, כל המצוות שמנינו כאן? תשובת ברטנורא: המצוות שקיימו האבות היו נכתבות ע"י משה באיזה מקום בתורה, כפי שאכן כתובה מצוות מילה בפרשת תזריע - כל אחת במקום שהיה משה (הקב"ה) היה חושב לנכון. גם למצוות גיד הנשה שנזכרת בספר התורה שבידינו רק בספר בראשית, היה משה מוצא מקום בתורה. ומה נעשה עם המוטיב [קיימו האבות את התורה](#)? ועם מצוות בני נח וכל המצוות האחרות שמנינו לעיל? כל התפתחות הדורות? כיצד היה כותב משה את מצוות מילה, עם להזכיר שכבר אברהם נצטווה עליה או בלי להזכיר זאת? מצוות פרו ורבו, שהיינו מוצאים לה מקום בתורה, לא היינו מזכירים שכבר בבריאת העולם ציווה על כך הקב"ה כחלק מהבריאה? נראה שיש כאן התנגשות חזיתית בין שני מוטיבים מרכזיים בעולם החשיבה של חז"ל בהתייחסות למתן המצוות, מעמד הר סיני והיחס לאבות ולשאר "באי בראשית".

²⁹ פרק יט בספר שמות, הוא ההכנה למעמד הר סיני, ככתוב: "וַיֹּאֲבֵד מִשֶׁה וַיִּקְרָא לְזִקְנֵי הָעָם וַיִּשֶׂם לְפָנֵיהֶם אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר צִוָּהוּ ה'. וַיַּעֲשֶׂה כָל הָעָם יְחָדָּו וַיֹּאמְרוּ כָל אֲשֶׁר דָּבַר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁבַּע מִשֶׁה אֶת דְּבָרֵי הָעָם אֵל ה'. יש פה איזה דיבור שקדם למעמד הר סיני. משה מביא משהו לעם, העם שוקל ומסכים. משה חוזר לקב"ה עם תשובת העם ואז ממשיך מעמד הר סיני. מהו פשר דיבור זה? וכבר האריכו רבים וטובים לדון ב"רצוא ושוב" של דברי הקב"ה למשה, דברי משה לעם ועליותיו וירידותיו של משה שם.

³⁰ בתחילת דבריו נראה מדרש זה כאילו הוא מזכיר את המדרשים שהקב"ה מחזר אחרי אומות העולם שיקבלו את התורה והם מטרבים (מכילתא יתרו, ספרי דברים שמג ורבים). אבל הטענה של בני ישראל איננה שהם אינם יכולים או רוצים לקיים את עשרת הדברות, אלא שלכאורה אין צורך ואין חידוש - כבר קיימים הזקנים במסורת מהאבות ומאי קא משמע לן? ראה שוב דברינו [קיימו האבות את התורה](#) בפרשת תולדות. שים לב שמה מדבר עם הזקנים שהם אלה שמסמלים ומשמרים את המסורת. חזרו ואמרו: אדרבא, אבותינו קבלו ואנחנו לא? בשאלת הזקנים ובתשובה הסופית של העם, יש משום כבוד רב למסורת קיום מצוות טרום סיני. מעמד הר סיני לא התחיל מאפס, יש מסורת של קיום מצוות שעם ישראל קיבל מהאבות: אברהם, יצחק ויעקב. האם מדרש זה מנסה להעביר קו ברור בין אדם ונח וכל מה שקדם לאברהם ובין אבות האומה? ראה שוב מכילתא דרבי ישמעאל יתרו - מסכתא דבחדש פרשה ג, שהבאנו בהערה 22 לעיל, בברית ערב מתן תורה: "ויקח ספר הברית ויקרא באזני העם. אבל לא שמענו מהיכן קרא באזניהם.

מדרש תנחומא פרשת ויגש סימן ב

בשעה שביקש הקב"ה ליתן את התורה לישראל אמר להן: תקבלו תורתנו? א"ל: הן. אמר להם: תנו לי ערב שתקיימו אותה. אמרו לו: אברהם יצחק ויעקב יהיו ערבים. אמר להן: אבותיכם הן בעצמם צריכים ערבים. אברהם אמר: "במה אדע כי אירשנה" (בראשית טו). יצחק אהב את שונאי, דכתיב: "ואת עשו שנאתי" (מלאכי א). יעקב אמר: "נסתרה דרכי מה" (ישעיה מ.ז). אמרו לו: בנינו יהיו ערבים שלנו. מיד קבלן הקב"ה ונתן את התורה לישראל, שנאמר: "מפי עוללים ויונקים יסדת עוז" (תהלים ח).³¹

מסכת שבועות דף לט עמוד א

ואין לי אלא מצוה שקיבלו עליהם מהר סיני, מצות העתידות להתחדש, כגון מקרא מגילה, מנין: תלמוד לומר: (אסתר ט) "קיימו וקיבלו" - קיימו מה שקבלו כבר.³²

בראשית רבה פד ח, פרשת וישב

"וישראל אהב את יוסף מכל בניו" (בראשית לו ג), רבי יהודה ורבי נחמיה. ר' יהודה אומר: שהיה זיו איקונין שלו דומה לו. ר' נחמיה אמר: שכל הלכות שמסרו שם ועבר ליעקב, מסרן לו.³³

שבת שלום

מחלקי המים

מים אחרונים 1: לאחר 'סגירת הגיליון' והפצתו הראשונה קבלנו משוב על שני מקורות נוספים הקשורים לנושא שלנו: הגמרא בסנהדרין נט ע"א: "כל מצווה שנאמרה לבני נח ונשנית בסיני - לזה ולזה נאמרה. לבני נח ולא נשנית בסיני - לישראל נאמרה ולא לבני נח". ראה הדיון שם על מצוות כמו גיד הנשה, מילה ופרו ורבו. וגם במקור זה האבות מכוונים בני נח ("באי בראשית" במכילתא לעיל). וכמו כן, חידושי הריטב"א מסכת יומא דף כח עמוד ב: "ואנן אתנאי אית לן למיסמך ולא על דברי האבות שהיו קודם מתן תורה, שהרי חכמים יודעים כי נתנה תורה ונתחדשה הלכה". ומן הסתם יש מקורות רבים נוספים שלא הבאנו.

מים אחרונים 2: למדרשים שהבאנו לעיל על אבלות שנלמדת מיעקב ומהמבול, ולדין זוג שהיה נשוי עשר שנים ולא זכה לילדים, אפשר גם להוסיף את המדרשים על אברהם שחידש את ברכת המזון: "היה מקבל את העוברים ואת השבים. ומשהיו אוכלים ושותים, היה אומר להם: ברכו! והן אומרים לו: מה נאמר? והוא אומר להם: אמרו: ברוך אל עולם שאכלנו משלך". ראה דברינו [ברכת המזון](#) בפרשת מסעי וכן [הכנסת אורחים של אברהם](#) בפרשת וירא. אפשר לטעון שהלכות אלה, שאינן מפורשות במקרא, הם 'תוצר מאוחר' של חכמים שבקשו לקשר הלכות שנתנו מסיני או נתקנו על ידם, לאבות האומה. אך היא הנתנת, אם אחרי הדברים הברורים של בעלי ההלכה דוגמת הרמב"ם לעיל שכל תוקף המצוות הוא מסיני, באים בעלי האגדה ומנסים להראות שכבר האבות נהגו מצוות אלה, משמע שבעיניהם קיום המצוות האלה ע"י האבות טרום סיני חשוב גם עבור הדורות שלאחר מתן תורה ונותן להם טעם מיוחד. (בדומה לטעם הכפול של מקור התפילות אם הוא מעבודת המקדש או מהאבות). ואולי באנו לעוד דוגמה של הלכה מול אגדה.

רבי יוסי בר' יהודה אומר: מתחילת בראשית ועד כאן; רבי אומר: מצוות שנצטווה אדם הראשון ומצוות שנצטוו בני נח ומצוות שנצטוו במצרים ובמרה ושאר כל המצוות כולן".

³¹ ראה מקבילה מורחבת של מדרש זה בשיר השירים רבה א א על הפסוק "משכני אחרין נרוצה", שם מציעים בני ישראל גם את הנביאים כערבים והקב"ה דוחה גם אותם: "והרועים פשעו ב" (ירמיהו ב ח), "כשועלים בחרבות נביאיך ישראל היו" (יחזקאל יג ד). השווה מדרש זה עם מדרש תנחומא בפרשת כי תשא סימן כח: "למדנו רבינו: הקורא בתורה עד כמה חייב לקרות? כך שנו רבותינו: הקורא בתורה לא יפחות משלושה פסוקים כנגד שלשה אבות שבזכותן נתנה תורה לישראל". התורה נתנה בזכות האבות, היינו בכך שהם קדמו וקיימו מצוות מסוימות שהלכו והתפתחו עד מעמד הר סיני. הם התוו את הדרך והניחו את היסודות (ראה אזכור קיום עשרת הדברות לעיל). אך עם כל זאת, אין הם יכולים לערוב לעתיד. את זה יכולים לעשות רק דור העתיד - הבנים.

³² מעמד הר סיני "סוגר" את שרשרת התפתחות המצוות טרום סיני ומיישר קו ברור, אבל השרשרת נמשכת ע"י חכמי ישראל לדורותיהם. חכמים אשר "לנים בעומקה של הלכה" (עפ"י מגילה ג ע"ב) ומחדשים לא רק תקנות וסייגים לתורה, אלא אפילו מצוות שהתחדשו ומברכים עליהם "אשר קדשנו במצוותיו וצווננו", כולל חג החנוכה הבא עלינו לטובה. ראה הגמרא בשבת כג ע"א: "מאי מברך? מברך אשר קדשנו במצוותיו וצונו להדליק נר של חנוכה והיכן צונו? רב אויא אמר: (דברים יז) מלא תסור. רב נחמיה אמר: (דברים לב) שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך". ראה נוסח הברכה בירושלמי (סוכה פרק ג הלכה ד): "על מצוות זקנים". חז"ל גם לא הססו לבטל מצוות לולב ושופר אם חלו בשבת מכח תקנתם, מנגד לקבוע שמצוות העומר והושענא רבה דוחים את השבת, לקבוע שכל מה שתלמיד עתיד לחדש כבר ניתן למשה בסיני מכח פסוק בקהלת (ירושלמי מגילה פרק ד הלכה א), להגדיר מצוות שניתנו בתורה כמצוות שלא היו ולא עתידים להיות, ראה [דברינו בנושא זה](#) בפרשת ראה, וזה אולי כבר עניין אחר.

³³ אחרי שעשינו את כל המסע הארוך משבע מצוות בני נח (שש מצוות אדם הראשון), דרך החודש הזה לכם, מצוות שנצטוו במרה, מעמד הר סיני, ועד לכוחם של חכמים לחדש הלכות בזמנם לזמנם, נחזור חזרה לתחילת ספר בראשית. לשם ועבר שלמדו את אברהם ואת יעקב נכדו, וזה מעביר את תורתם הלאה לנכדיו. מסתבר שבבית המדרש של שם ועבר לא למדו רק אגדה ודרך ארץ וחכמות העולם וספרי יצירה (ראה פירוש רד"ק בראשית יא א "ודברים אחדים", על הספרים החכמים שעברו מדור לדור מבריאת העולם ואילך), אלא גם "הלכות"! אילו הלכות? ראה דברינו [שם ועבר - אבות אבותינו](#) בפרשת נח.